

AZ IRÓK ÉLETRAJZI ADATAI

KOVACSÓCZI FARKAS, körtvélyfaji, 1540 körül született, atyja János, anyja Budai Török Erzsébet volt. Családja a szlavóniai részekből vándorolt Erdélybe. Franciaországban és Páduában tanult. Báthori István, aki szintén páduai diák volt és kedvelte az olasz humanista műveltségű férfiakat, maga mellé vette, sőt Lengyelországba is elvitte, ahol 1578-ig az erdélyi ügyek titkárja volt. Ekkor Báthori Kristóf kancellárja lett s ezt a tisztséget Báthori Zsigmond alatt is megtartotta. Báthori Zsigmond kiskorúsága idején a régenstanács tagja volt. 1594-ben a németellenes párthoz csatlakozott, a fejedelem elfogatta és a szamosujvári börtönben megfojtatta. Nagy műgondról és klasszikus műveltségről tanuskodó levelei és szónoklatai maradtak fenn, jórészt latin nyelven. Párbeszédés formában megírt politikai műve: «De administratione Transylvaniae», Kolozsvárt jelent meg 1584-ben. Báthori István fejedelemmé választásakor írta «De laudibus Stephani Bathorei» című munkáját, melynek részleteit itt először közöltük magyarul. Az eredeti, ritka nyomtatvány Velencében jelent meg 1571-ben.

BETHLEN FARKAS, bethleni, Bethlen Ferencnek, I. Rákóczy György főudvarmesterének és Kemény Katának fia, 1639-ben született. A gyulafehérvári főiskolában tanult. Résztvett az 1657. évi lengyel hadjáratban. II. Rákóczi György halála után Kemény Jánoshoz, majd annak fiához csatlakozott, ezért 1662-ben hűtlenségért elítélték, de kegyelmet kapott és 1666-ban már Apafi Mihály fejedelem tanácsosa volt. 1667-ben Fehérmegye főispánja lett, a következő évben portai követ volt s röviddel azután a fejedelem kancellárrá nevezte ki. 1679-ben

halt meg Szentmiklóson. Szamosközi István írói hagyatéka valamilyen módon birtokába került s nagyrészt ebből szerkesztette «Historiarum Pannonico-Dacicarum libri X» c. munkáját, mely a mohácsi vésztől kezdődőleg a XVI. századi erdélyi eseményeket örökíti meg. Halála után testvére, Elek, birtokán, Keresden nyomdát állított fel és a munka egy részét kinyomatta, de Tököli Imre támadása miatt 1690-ben a nyomtatás félbeszakadt s az elkészült példányok is tönkrementek. Teljes kiadását egy másolatból Benkő József adta ki hat kötetben (Szeben, 1782–93.), «Historia de rebus Transsylvanicis» címen.

GYULAI PÁL, abafáji, Bekes Gáspár erdélyi főúr támogatásával Páduában és Bolognában tanult, hazatérve Bekes szolgálatába állott, 1573-ban, mikor Báthori István ostrommal megvette Bekestől Fogaras várát, ez menekülése előtt Gyulaira bízta kincseit. Bár a kincseket urának megbízásához képest átadta Báthorinak, hűtlen kezelés gyanuja miatt mégis bebörtönözték. Báthori értesülve becsületességéről és kortársai közül messze kiemelkedő műveltségéről, szabaddá tette és titkárává nevezte ki. Gyulai Lengyelországba is követte Báthorit és legbizalmasabb hívei közé tartozott mindvégig. A király halála után 1586-ban hazatért Erdélybe és abafáji birtokán tanulmányainak élt. 1591-ben résztvett a gyulafehérvári tanácskozáson, ahol a főurak elhatározták, hogy a Báthori Zsigmond és unokatestvére, Boldizsár közti áldatlan torzsalkodásnak véget vetendő, Boldizsárt el kell távolítani. A határozatot a rendek megbízásából Gyulai és Gálfí János (ez utóbbi Zsigmond nevelője volt) közölték a fejedelemmel, aki természetesen örömmel vette. De a fejedelem gyóntatójától Boldizsár is megtudta a dolgot és az ingadozó Zsigmond kiszolgáltatta a teljesen ártatlan Gyulait és Gálfít Boldizsár bosszújának, aki megölette őket. Gyulait abafáji otthonában kaszabolták le 1592-ben. Tragikus életét Kemény Zsigmond dolgozta fel regényben. Gyulai humanista írói hagyatékából nem sok maradt fenn. 1585-ben tanácsadó levelet írt Sibrik György váradi kapitánynak a hivatalviselés módjáról és jelentőségéről, ez 1663-ban Szebenben nyomtatásban is megjelent Cs. Turkovics Mihály magyar fordításában «Tanácsi tükör» címen. Másik műve: «Commentarius rerum a Stephano rege adversus magnum Moschorum Ducem gestarum», mely Báthori Istvánnak az orosz cár ellen viselt hadjáratát örökíti meg, 1581-ben jelent meg Kolozsvárt. Magyar fordítását Koncz József adta ki a Hadtörté-

nelmi Közlemények 1897. évfolyamában, innen közzétük teljes egészében.

SOMOGYI (SIMIGIANUS) AMBRUS, Belsőszolnok megye jegyzője volt. «*Historia rerum Ungaricarum et Transsilvanicarum 1490–1606*» című munkáját Eder József Károly adta ki *Scriptores Rerum Transsilvanicarum* c. gyűjteménye II. kötetében (Szeben, 1800.).

BARANYAI DECSI CZIMOR JÁNOS, írói nevén Johannes C. Decius Barovius, a tolnamegyei Decsen született a XVI. század második felében. A tolnai, debreceni és kolozsvári református iskolákban tanult, majd 1587-ben két évre külföldi tanulmányútra ment, Wittenbergben együtt lakott Dudith András-sal, a későbbi nagy magyar humanistával és pécsi püspökkel. Mivel időközben ősi birtokait a törökök elpusztították, családjával együtt Erdélybe költözött és 1592-ben Kolozsvárt telepedett le, 1593-ban pedig a marosvásárhelyi református iskolánál lett tanár. A Báthoriak legkiválóbb humanista tudósai közé tartozott. 1601-ben halt meg Marosvásárhelyt. Jogi, bölcséleti és történeti munkákat írt, ő az első magyar közmondásgyűjtemény szerzője. «*Commentarii de rebus Ungaricis*» c. nagy történeti művének csak az 1592–98-ig terjedő időszakra vonatkozó töredéke maradt fenn, melyben mint udvari történetíró, Báthori Zsigmond törökellenes hadi tetteit dicsőíti. Nyomatásban a *Monumenta Hungariae Historica* c. sorozatban adta ki Toldy Ferenc (Pest, 1861.). Életrajzát e kiadás bevezetésében ugyanő írta meg.

SZAMOSKÖZY ISTVÁN valószínűleg Kolozsvárt született, gyermekkorát mindenesetre ott töltötte. Korán árvaságra jutván, Sombori László fejedelmi tanácsos, a hármasszék tagja vette gondjaiba s fiával külföldi tanulmányútra küldte. Páduában tanult, de beutazta Németországot is és 1592-ben Rómában is járt. Hazatérve, Bocskai a gyulafehérvári fejedelmi és káptalani levéltár őrévé és udvari történetíróvá nevezte ki, Rákóczi Zsigmond fejedelem pedig Gáldon nemesi kuriát adott neki. Írt latin verseket, régészeti munkát az erdélyi feliratos kövekről és éveken át gyűjtötte az anyagot nagy történeti művéhez, melyből azonban csak részletek készültek el, magyar nyelvű jegyzeteinek és latin munkájának egy része el is tűnt. 1612-ben halt meg. Fennmaradt munkáit Szilágyi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Sándor adta ki «Szamosközi István történeti maradványai» címen (Monumenta Hungariae Historica, négy kötet, Budapest 1876–1881). E kiadás II. kötetéből közöltünk szemelvényeket.

ENYEDI PÁL a XVIII. században élt írnok volt. Éneke az erdélyi veszedelmekről nem az ő műve, hanem Szamosközié, melyet csaknem szószerint plagizált. Szamosközi eredeti fogalmazványát azóta felfedezték. Mikó Imre adta ki az «Erdélyi Történelmi Adatok» I. kötetében (Kolozsvár, 1855.).